

Available online at <https://lce.dsigma.gr/index.php/lce>

How Social Media Can Be Utilized in Education

Argyro Diamantopoulou

Philologist, M.A. in Linguistics, Hellenic Open University (HOU) <https://orcid.org/0009-0008-4219-5447>

Abstract

This article aims to discuss the creative or (non-)utilization of Social Media in education. New technologies have entered our lives dynamically in all sectors. Specifically, on social media platforms such as "Facebook" and "Instagram," there are dialect-speaking communities where linguistic topics are developed, alongside discussions about the local linguistic varieties, as well as various other folkloric, cultural, and social issues. The views presented in this article are based on my thesis, *"Social Media as a Tool for the Dissemination of Linguistic Diversity: The Formation of Ideology on Social Media and Potential Educational Uses."* Initially, I will refer to the significance of geographical varieties in education. Following this, I will highlight the benefits of mass culture and subsequently analyze how social media can be pedagogically leveraged.

Keywords: Social Media, Education, Linguistic Diversity, Geographical Varieties, Mass Culture, Pedagogical Use, Social Media Platforms, Language Ideology, Facebook, Instagram.

Licensing details: Licensing Details: Author retains the right of this article. The article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 License (<http://www.creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits non-commercial use, reproduction and distribution of the work without further permission provided the original work is attributed as specified on the Journal open access page.

Πώς τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης μπορούν να αξιοποιηθούν διδακτικά

Αργυρώ Διαμαντοπούλου

Φιλολόγος, Μ.Α. Γλωσσολογίας, Ε.Α.Π.

Περίληψη

Το παρόν άρθρο έχει στόχο να συζητήσει τη δημιουργική ή (μη) χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στην εκπαίδευση. Οι νέες τεχνολογίες έχουν εισέλθει δυναμικά στη ζωή μας σε όλους τους τομείς. Ειδικά στα ΜΚΔ “Facebook” και “Instagram” υπάρχουν ομάδες διαλεκτόφωνων στις οποίες αναπτύσσονται γλωσσολογικά θέματα, συζητήσεις για τις γλωσσικές ποικιλίες του εκάστοτε τόπου, καθώς και πολλά άλλα θέματα λαογραφικά, πολιτισμικά, κοινωνικά. Οι απόψεις του άρθρου αυτού βασίζονται στη διπλωματική μου εργασία «Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης ως εργαλείο διάχυσης της γλωσσικής ποικιλότητας: η διαμόρφωση της ιδεολογίας στα ΜΚΔ και πιθανές διδακτικές χρήσεις». Αρχικά, θα αναφερθώ στις αξίες των γεωγραφικών ποικιλιών στην εκπαίδευση. Ακολούθως, θα επισημάνω τα οφέλη της μαζικής κουλτούρας και εν συνεχεία θα αναλύσω το πώς τα ΜΚΔ μπορούν να αξιοποιηθούν διδακτικά.

Λέξεις-κλειδιά: Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, Εκπαίδευση, Γλωσσική Ποικιλότητα, Γεωγραφικές Ποικιλίες, Μαζική Κουλτούρα, Διδακτική Αξιοποίηση, Πλατφόρμες Κοινωνικής Δικτύωσης, Γλωσσική Ιδεολογία, Facebook, Instagram.

1. Εισαγωγή

Η γλώσσα παρουσιάζει ποικιλομορφία και διαλεκτικό πλούτο, αφού δεν είναι ενιαία και χαρακτηρίζεται από ετερογένεια. Σύμφωνα με την Holmes (2016: 176), η γλώσσα ορίζεται ως το σύνολο των γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων οι οποίες είναι συγγενείς τυπολογικά και χρησιμοποιούνται από διαφορετικές ομάδες για διάφορους λόγους χρήσης. Ωστόσο, αν και ενυπάρχουν στοιχεία γλωσσικής ποικιλότητας στη γλώσσα μας, οι περισσότεροι ομιλητές θεωρούν πως η Ελληνική ισοδυναμεί με την πρότυπη, τη νόρμα (Τζακώστα, 2022).

Οι διάλεκτοι φαίνεται να παραγκωνίζονται, διότι και το διαλεκτικό υλικό στα σχολικά εγχειρίδια είναι ελάχιστα και περιορίζεται στα γλωσσικά μαθήματα της Γλώσσας και της Λογοτεχνίας (Κατσούδα, 2016). Για παράδειγμα, σύμφωνα με τη Φούρλα (2023) στην έρευνα της στα σχολικά βιβλία του Γυμνασίου στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας, τα κείμενα σε διαλεκτικό λόγο είναι ελάχιστα. Ακόμα, οι κατευθυντήριες γραμμές στα αναλυτικά προγράμματα για τη διδασκαλία των διαλέκτων είναι ελλιπείς. (Κουτσογιάννης, 2017). Ναι μεν, στο Πρόγραμμα διδασκαλίας των Γλωσσικών μαθημάτων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση τονίζεται πως πρέπει να διδάσκεται η γλωσσική ποικιλότητα, αλλά δεν αναφέρεται το πώς¹. Η αντιμετώπιση, επίσης, των διαλεκτόφωνων εντός της τάξης είναι διαφορετική σε κάθε περίπτωση. Οι περισσότεροι/ες εκπαιδευτικοί έχουν την τάση να διορθώνουν τους/τις μαθητές/τριες αυτούς/ές και να τους κατευθύνουν προς τη χρήση της νόρμας (Σκούτα, 2023: 16). Ένα φαινόμενο

¹ <https://edu.klimaka.gr/nomothesia/fek/1460-fek-1562-2011-proogramma-spoudwn-filologika-a-lykeiou>
<https://iep.edu.gr/el/nea-programmata-spoudon-arxiki-selida>

τέτοιο αποτελεί η περίπτωση της Κύπρου στο εκπαιδευτικό σύστημα της οποίας συμπορεύονται η κυπριακή διάλεκτος και η Κοινή Νέα Ελληνική, αλλά παρατηρείται να υπάρχει ιεραρχική ταξινόμηση μεταξύ των δύο ποικιλιών, καθώς ενώ φαίνεται πως είναι ισάξιες, υπερισχύει η ΚΝΕ κυρίως στις επίσημες περιστάσεις (Τσιπλάκου, 2007: 491-492). Η κυπριακή χρησιμοποιείται κυρίως για επιβολή στην τάξη από τους εκπαιδευτικούς είτε για τις ανεπίσημες περιστάσεις (ό.π., 2007: 491). Παρ' όλα αυτά, σε αρκετές χώρες του εξωτερικού έχουν γίνει προσπάθειες να ενταχθούν οι γλωσσικές ποικιλίες στην επίσημη εκπαιδευτική διαδικασία. Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί το πρόγραμμα της Νέας Ζηλανδίας, σύμφωνα με το οποίο οι τοπικές Μαορί γλώσσες διδάσκονται από τη προσχολική ηλικία με αποτέλεσμα οι μαθητές/τριες Μαορί να μεταφέρουν έννοιες και γνώσεις που έχουν κατακτήσει μέσω αυτής στην επίσημη γλώσσα της χώρας την οποίες αναπτύσσουν με ευκολία (Παθέκα, 2024). Ενθαρρύνεται έτσι η διατήρηση των γλωσσικών παραδόσεων.

Συνέπεια των παραπάνω είναι να υποβαθμίζονται και να περιθωριοποιούνται οι διάφορες γλωσσικές ποικιλίες λόγω και των αρνητικών στάσεων οι οποίες διαμορφώνονται από τους χρήστες απέναντι σε αυτές (Παπαζαχαρίου, Φτερινιάτη, Αρχάκης & Τσάμη, 2016). Πρέπει να τονιστεί, βέβαια, πως υπάρχουν και εκπαιδευτικοί οι οποίοι παρουσιάζουν μια αμφιθυμία στη συμπεριφορά τους, καθώς από τη μία πλευρά αναγνωρίζουν την ισότιμη αξία όλων των γλωσσικών ποικιλιών και τις χαρακτηρίζουν σαν πολιτισμική κληρονομιά της ελληνικής γλώσσας αλλά και σημαντικό στοιχείο της ελληνικής ταυτότητας. Από την άλλη πλευρά, όμως, οι απόψεις τους δεν εφαρμόζονται στην πράξη αλλά αντίθετα ενυπάρχει αμηχανία ως και άρνηση για τη χρήση τους στα πλαίσια της διδασκαλίας. Αρκετοί/ές εκπαιδευτικοί παρουσιάζουν μια αμφίθυμη συμπεριφορά απέναντι στις γεωγραφικές ποικιλίες. Αφενός τις εγκρίνουν και τις αναγνωρίζουν ως ισάξιες με την ΚΝΕ λόγω του πολιτιστικού πλούτου που φέρουν. Αφετέρου διορθώνουν τους διαλεκτόφωνους μαθητές/τριες στο πλαίσιο της διδασκαλίας ή και στο γραπτό τους λόγο (Τσιπλάκου, 2015). Οι εκπαιδευτικοί επηρεάζονται, δηλαδή, από τις γενικότερες κοινωνικές στάσεις που κυριαρχούν και χαρακτηρίζουν τις γλωσσικές ποικιλίες που διαφοροποιούνται από τη νόρμα ως φτωχές (Καψάσκη & Τζακώστα, 2016). Συγκεκριμένα, σε έρευνα της Μαγαλιά (2000) σχετικά με τη στάση των εκπαιδευτικών, διαπιστώθηκε πως οι εκπαιδευτικοί προωθούν τη διδασκαλία της νόρμας καθαρισμένης από ιδιάζοντα γλωσσικά στοιχεία (ό.π., 2000). Ως αποτέλεσμα, οι γλωσσικές ποικιλίες δεν διδάσκονται επαρκώς (έως καθόλου). Είναι δεδομένο πως στο εκπαιδευτικό μας σύστημα η γλωσσική ετερογένεια «θυσιάζεται στο βωμό της γλωσσικής ομογενοποίησης (Κουτσογιάννης, 2017).

Στο παρόν άρθρο θα επικεντρωθώ στην αξία των γεωγραφικών διαλέκτων τη μαζική κουλτούρα η οποία έχει εισέλθει στη ζωή των σύγχρονων ανθρώπων και την αξιοποίηση κατά τη γλωσσική διδασκαλία.

2. Αξία γεωγραφικών ποικιλιών

Φαίνεται να μην υπάρχει πλήρης ομοφωνία μεταξύ των γλωσσολόγων σχετικά με τους τρόπους κατάταξης διαλέκτων και ιδιωμάτων. Αρχικά, η μελέτη του Κοντοσόπουλου (1983-1984), διακρίνει τα ιδιώματα της Ελλάδας του τι και του είνται. Στη συνέχεια, ο Newton (1972: 13-15) κατηγοροποιεί τις νεοελληνικές διαλέκτους με βάση της γεωγραφικές περιοχές, δηλαδή τις πελοποννησιακές, της Βόρειας Ελλάδας, τα παλιά αθηναϊκά, τα κρητικά και τις νοτιοανατολικές. Ακολούθως, ο Trudgill (2003: 50-58) διαχώρισε τις διαλέκτους και τα ιδιώματα σε κεντρικά, βόρεια, της Μάνης, τα τσακωνικά, τα παλαιοαθηναϊκά, της Κύμης, τα νότια, τα νοτιοανατολικά, τα ανατολικά, της Σμύρνης, των κεντρικών Κυκλάδων, των δυτικών Κυκλάδων, της Μυκόνου και των βόρειων Κυκλάδων (Αυγερινόπουλος, 2022: 11). Τέλος, ο Παπαναστασίου (2015), πρότεινε μια κατάταξή τους βασιζόμενος σε τέσσερα κριτήρια, δηλαδή αν οι διάλεκτοι ομιλούνται εντός ή εκτός Ελλάδος, τον χρόνο που χρειάζονται για να ενσωματωθούν στην Ελλάδα, δηλαδή αν η γεωγραφική περιοχή έχει ενσωματωθεί πρόσφατα ή όχι στην Ελλάδα. Ένα τρίτο κριτήριο είναι το μέγεθος του διαλεκτικού πληθυσμού και τέλος ο βαθμός απόκλισης από την Κοινή Νέα Ελληνική (ό.π., 2015).

Ωστόσο, στην ελληνική πραγματικότητα ο τρόπος που αντιμετωπίζεται η γλωσσική ποικιλότητα είναι διαφορετικός. Συνήθως, στο μυαλό των περισσότερων ανθρώπων η γλώσσα ταυτίζεται με την

πρότυπη γλωσσική ποικιλία, τη νόρμα που αποτελεί την επίσημη γλωσσική ποικιλία του κράτους και της εκπαίδευσης (Κακριδή- Φερράρι, 2005). Είναι εκείνη που προβάλλεται από τα ΜΜΕ, διδάσκεται στο σχολείο και θεωρείται γλώσσα κύρους και υψηλού γόητρου (Παπαζαχαρίου, κ.α., 2016). Στη συνείδηση των ομιλητών/τριών ταυτίζεται με την εθνική γλώσσα (Μπασλής, 2012). Αυτό όμως δεν συμβαίνει πάντοτε, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση της κυπριακής, όπου η εθνική γλώσσα διαφέρει από την επίσημη γλώσσα του κράτους (Παπαδήμα & Κουρδής, 2015). Η διάκριση επομένως της γλωσσικής ποικιλότητας ενός τόπου σε διάλεκτος και ιδίωμα έχει ως αποτέλεσμα να δέχεται διαφορετική αντιμετώπιση από τους ομιλούντες και συνδέεται με διαφορετικές ιδεολογίες. Συνδέεται με άτομα χαμηλού κύρους και χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, ενώ η γλώσσα που έχει καθιερωθεί ως πρότυπη αποδίδει υψηλό γόητρο στους ομιλητές/τριες (Κακριδή- Φερράρι, 2005). Από την άλλη, όμως οι ομιλητές/τριες των τοπικών γλωσσών διατηρούν ένα ισχυρό συναισθηματικό δέσιμο με τις γλώσσες αυτές, τις θεωρούν κομμάτι του πολιτισμού τους και χαρακτηρίζονται από υψηλή διαλεκτικότητα (Πλαδή, 2001· Τζακώστα, 2022).

Όλα τα γλωσσικά συστήματα θεωρούνται ισότιμα με την πρότυπη/ νόρμα (Ράλλη, 2011). Σύμφωνα με την Ράλλη, (2011), όλα τα γλωσσικά συστήματα είναι ισάξια, άρα δεν υπάρχουν «ανώτερα» και «κατώτερα». Τα κριτήρια που διαχωρίζουν τις γλωσσικές ποικιλίες ενδεχομένως σε «ανώτερες» και «κατώτερες» είναι καθαρά ιστορικοπολιτικά, κοινωνικά ή πολιτισμικά, άρα μη γλωσσικά και αφορούν τις πεποιθήσεις των ανθρώπων έναντι σε αυτές (Κακριδή – Φερράρι, 2001). Σύμφωνα με τους Τζακώστα και Σιμήρη (2022: 267), το μοναδικό γλωσσολογικό κριτήριο ταξινόμησης και ορισμού των γλωσσικών ποικιλιών είναι η ταυτόχρονη και παράλληλη απόκλιση των γλωσσικών αυτών ποικιλιών από την πρότυπη αλλά και μεταξύ τους σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης. Επομένως, όλες οι ελληνικές γεωγραφικές ποικιλίες είναι ισάξιες και ισότιμα γλωσσικά συστήματα γι' αυτό και ο κατάλληλος όρος αναφοράς σε αυτές είναι τοπική γλώσσα (Τζακώστα και Σιμήρης, 2022: 267). Με αυτόν τον όρο αποκαθίστανται το κύρος των τοπικών γλωσσών, μειώνεται ο ρατσισμός και καλλιεργείται η συνείδηση του βάθους της ποικιλότητας της γλώσσας. Όλες αυτές συμπεριλαμβανομένης της νόρμας συνιστούν την Ελληνική Υπεργλώσσα.

3. Η μαζική κουλτούρα στην εκπαίδευση

Τα τελευταία χρόνια οι αλλαγές στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι πολλές και σημαντικές, ειδικά με την είσοδο της τεχνολογίας. Σύμφωνα μάλιστα και με τα Προγράμματα Σπουδών του 2011 για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση αλλά και το πρόσφατο του 2021, πρεσβεύεται η ενδυνάμωση του γραμματισμού των μαθητών/τριών ώστε να είναι σε θέση ως μελλοντικοί πολίτες να ανταποκρίνονται στις διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες κριτικά².

Σε αυτό το πλαίσιο, ο γραμματισμός (literacy) και ειδικά ο κριτικός γραμματισμός (critical literacy) δεν αφορά μόνο την ικανότητα γραφής και ανάγνωσης του ατόμου, αλλά την ενεργή και κριτική στάση του ατόμου απέναντι σε διάφορα είδη κειμένων (Αρχάκης & Τσάκωνα, 2011: 195). Κατά συνέπεια, ο κριτικός γραμματισμός ενισχύει την αναγνώριση της εκάστοτε γλωσσικής ποικιλίας από τον/την μαθητή/τρια, την ορθή χρήση των τοπικών γλωσσών και των επιπέδων ύφους, αλλά και την ορθή και ανάλογα με το συγκείμενο χρήση διαφορετικών γλωσσών (Τσιπλάκου, 2015:487). Ο κριτικός γραμματισμός ενδυναμώθηκε με τη θεωρία των πολυγραμματισμών (New London Group, 1996), τον οπτικό γραμματισμό στον οποίο η εικόνα αναδεικνύεται ως ένα ισχυρό μέσο καλλιέργειας της κριτικής σκέψης (Kress, 2004). Σύμφωνα με τους Kress και van Leeuwen (1996), η δημιουργία ενός νοήματος στα κείμενα απαιτεί όχι μόνο το λεκτικό αλλά και τον οπτικό τρόπο με συστηματικές μεθόδους, όπως είναι η χρήση φωτογραφιών, διαγραμμάτων, χαρτών κτλ. Τέλος, ένα άλλο είδους γραμματισμού είναι ο ψηφιακός, ο οποίος έχει συγγενή αναφορά με την έννοια της ικανότητας και των δεξιοτήτων. Συγκεκριμένα όμως περιγράφει την ικανότητα

2 <https://edu.klimaka.gr/nomothesia/fek/1460-fek-1562-2011-proγραμμα-spoudwn-filologika-a-lykeiou>
<https://iep.edu.gr/el/nea-programmata-spoudon-arxiki-selida>

ενός ατόμου να λειτουργήσει μέσω των ψηφιακών και πληροφοριακών περιβαλλόντων για να εντοπίσει, να μελετήσει και να αξιολογήσει τα ζητούμενα που ερευνά. Επομένως ο οπτικός γραμματισμός ως μια μορφή κριτικού γραμματισμού συνιστά ένα συνδυασμό τεχνικών, γνωστικών και συναισθηματικών-κοινωνικών δεξιοτήτων μέσω της χρήσης ψηφιακών συστημάτων (Νικολαΐδης, 2020: 30).

Ακολούθως, η μαζική κουλτούρα ορίζεται ως το σύνολο των πολιτισμικών πρακτικών που διαχέονται σε συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων μέσα από τα μέσα μαζικής απήχησης, όπως είναι η τηλεόραση, το ραδιόφωνο και το διαδίκτυο και οι ιδέες, αλλά και οι στάσεις που εκπορεύονται από εκεί είναι ευρέως αποδεκτές (Τσάμη, 2018: 40· Στάμου, Αρχάκης & Πολίτης, 2016: 16). Αυτές οι πρακτικές έχουν την τάση να ανακυκλώνουν κυρίαρχες ιδεολογίες και κοινωνικά νοήματα (Strinati, 2004, όπως αναφέρεται στο Στάμου, κ.α., 2016: 16). Στη σύγχρονη εποχή, η μαζική κουλτούρα αποτελεί μέσο προβολής φαινομένων γλωσσικής ποικιλότητας μέσα από τα κείμενα μαζικής κουλτούρας (Archakis, Lambropoulou, Tsakona & Tsami, 2014), τα οποία αντλούνται από τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και τις νέες τεχνολογίες. Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης αποτελούν κομμάτι της μαζικής κουλτούρας και έχουν την τάση να αναπαριστούν τη γλωσσική ποικιλότητα μέσα από συγκεκριμένη οπτική γωνία.

Τα κείμενα μαζικής κουλτούρας μπορούν να φέρουν πολλαπλά οφέλη στην εκπαιδευτική διαδικασία. Αρχικά, δύναται να συμβάλουν στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, ώστε να αποκτήσουν οι μαθητές/τριες επίγνωση των ιδεολογιών που συνοδεύουν την αναπαράσταση της γλωσσικής ποικιλότητας στα κείμενα αυτά (Τσάμη και συν, 2016: 99). Επίσης, υποστηρίζεται πως βοηθούν τα κείμενα αυτά τα παιδιά να εμπλακούν πιο ενεργά στο μάθημα, αφού τους προκαλεί το ενδιαφέρον και αποτελούν οικεία κείμενα για αυτούς. Καλλιεργείται η δημιουργικότητά τους και αποτελούν μέσο γεφύρωσης του «εντός» και «εκτός» του σχολείου (Στάμου κ.ά, 2016: 17). Τόπος των κειμένων αυτών αποτελούν και τα κοινωνικά δίκτυα. Ήταν φυσικό να ενταχθούν στην εκπαίδευση, αφού τα περισσότερα παιδιά είναι χρήστες αυτών. Η χρήση τους μάλιστα αυξάνει το ενδιαφέρον των μαθητών/τριών, προσφέρονται δωρεάν, χωρίς κόστος δηλαδή, και φυσικά δίνουν έναν παιγνιώδη χαρακτήρα στην εκπαιδευτική διαδικασία. Το μάθημα καθίσταται πιο ενδιαφέρον και προωθείται η ανάπτυξη των γνωστικών και κοινωνικών δεξιοτήτων (Ζαρμπαλά, 2020: 58).

Από όλα τα κοινωνικά δίκτυα που χρησιμοποιούν οι χρήστες/τριες επιλέγουμε να εστιάσουμε τη συζήτηση πάνω στο Facebook. Είναι ένα μέσο κοινωνικής δικτύωσης με ευρύ κοινό, είναι ευκολότερες οι διεπιδράσεις των χρηστών μεταξύ τους και φυσικά αποτελεί έναν ψηφιακό τόπο στον οποίο οι χρήστες/τριες καλούνται να εκφραστούν μέσω της γλωσσικής ποικιλίας που επιθυμούν. Ανταλλάσσουν εναλλαγές κωδίκων διεπιδρώντας μέσω ήχου, εικόνων και σχολίων (Androutsopoulos, 2012). Παράλληλα, είναι ένα μέσο με μηδενικό ή ελάχιστο κόστος, παρέχει ελεύθερη πρόσβαση και διασφαλίζει την πολυφωνία. (Ασμάνη, 2024). Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα του συγκεκριμένου ΜΚΔ, στόχος είναι να δημιουργηθεί μια κοινότητα ανθρώπων για να έρθουν οι άνθρωποι πιο κοντά και να εκφραστούν όπως επιθυμούν εκείνοι επισημαίνοντας τι έχει πραγματική σημασία για αυτούς (Ζαρμπαλά, 2020). Η σημαντικότερη επιλογή όμως αυτού του κοινωνικού δικτύου είναι πως μετά από έρευνα³ συγκεντρώθηκαν ομάδες διαλεκτικού περιεχομένου οι οποίες υπάρχουν στο μέσο αυτό και είναι κατάλληλες για μελέτη και διδασκαλία των τοπικών γλωσσών. Άλλωστε, το σύγχρονο σχολείο καλείται να προσαρμοστεί στις προτιμήσεις των μαθητών/τριών, αφού οι ανάγκες τους είναι πλέον διαφορετικές από των προηγούμενων ετών (Στάμου και συν, 2016: 17).

Μέσω των ομάδων αυτών αφενός αναπαράγονται στοιχεία της γλωσσικής ποικιλότητας από διαλεκτόφωνους ή μη. Τα μέλη των ομάδων επιθυμούν να διατηρήσουν την τοπική γλώσσα, τα έθιμά τους, την ιστορία του τόπου τους. Επομένως, συνδυάζοντας τη διδασκαλία των τοπικών γλωσσών με τα ΜΚΔ και τις ομάδες διαλεκτικού περιεχομένου, καταρρίπτεται το στερεότυπο της ανωτερότητας της πρότυπης/ νόρμας έναντι άλλων γεωγραφικών ποικιλιών, καθώς η νόρμα χρησιμοποιείται και ως «ταξική»

3 Βλ. <https://apothesis.eap.gr/archive/item/204556?lang=el>

γλώσσα. Ως εκ τούτου, παραγκωνίζονται οι υπόλοιπες (Καψάσκη & Τζακώστα, 2016). Επιπλέον, στα ΜΚΔ η γλωσσική ποικιλότητα χρησιμοποιείται ελεύθερα από τους ίδιους τους. Οι μαθητές/τριες εκπλήσσονται ευχάριστα όταν αντιλαμβάνονται πως ο/η εκπαιδευτικός θα χρησιμοποιήσει στη διδασκαλία ένα ΜΚΔ, όπως το Facebook, το οποίο από μέσο συνομιλίας και ελευθερίας δημοσιεύσεων, θα χρησιμοποιείται ως εργαλείο της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Καράκιζα, 2023: 11).

Οι ομάδες διαλεκτικού περιεχομένου οι οποίες μελετώνται στην παρούσα εργασία, αφορούν αρκετές τοπικές γλώσσες και μπορούμε να τις κατηγοριοποιήσουμε για την ευκολότερη μελέτη μας σε:

Βόρεια ιδιώματα:	<ul style="list-style-type: none"> • Ipirotakis • Θρακιώτες-Thrakiots • Μυτιληνιά διάλεκτος • Καραγκούνικα-Artista • Σαμιώτικη διάλεκτος • Του ξακουστό μακρύ σουκάτς • Republic of Xylagani • Ξυλαγανή παλιά και νέα • Από τα Βόρεια ιδιώματά μας • Σουφλιώτικο γλωσσικό ιδίωμα • Ιδίωμα της Ορμυλίας • Θεσπρωτικοί αντίλαλοι-thesprotikoiantilaloi.gr • Μουσικό ταξίδι στην Πίνδο
Νότια ιδιώματα:	<ul style="list-style-type: none"> • Κρητική διάλεκτος- <i>ντοπιολαλιά Κυπριακή Ελληνική Διάλεκτος: μύθοι και επιστημονική αλήθεια</i> • Λεξικό του Λευκαδίτικου τοπικού ιδιώματος • Πατρινή διάλεκτος • Μεγαρίτικη διάλεκτος • Την γλώσσαν μας έδωσαν Ανδριώτικη. Το γλωσσικό ιδίωμα της Άνδρου, • Θηραϊκή εταιρεία επιστημών γραμμάτων τεχνών
Μειονοτικές γλώσσες:	<ul style="list-style-type: none"> • Βλάχοι. net • Ας σεργιανίσουμε στα μουσικά μονοπάτια του βλαχόφωνου ελληνισμού!!!
Κωνσταντινουπολίτικα:	<ul style="list-style-type: none"> • Πολίτικες λέξεις και εκφράσεις!!!!!!! • Κωνσταντινουπολίτικα!!! • Ρωμικών Πράξεις
Μικρασιατικά ιδιώματα:	<ul style="list-style-type: none"> • Ενθύμιον Μικράς Ασίας • Μικρά Ασία- Πόντος. Ένωση αλησμόνητων πατρίδων • Ενωμένοι Μικρασιάτες • "Εστιν ούν Έλλάς Ο Πόντος και ή Μικρά Άσία • Μικρασιατικός σύλλογος Καισαριανή • Οι πατρίδες της ψυχής μας
Ποντιακή διάλεκτος:	<ul style="list-style-type: none"> • Atapazar.com • e- Pontos
Καππαδοκική διάλεκτος:	<ul style="list-style-type: none"> • Φάρασα Καππαδοκίας • Καππαδοκία η αγιοτόκος-Kappadokia the holy birth • Καππαδοκία (παράδοση και λαογραφία) • Γη της Καππαδοκίας λαογραφία και παράδοση • Farassiotis.gr/ kappadokia,gr • ΑΞΟΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ • Kappadokia- Farassiotis

Ομάδες που αφορούν διάφορα γλωσσικά ιδιώματα:	<ul style="list-style-type: none"> • Ντοπιολαλιές • Νεοελληνική διαλεκτολογία • Balkans Terra Incognita Εξερευνώντας τα Άγνωστα Βαλκάνια (and Beyond)
Κατωιταλικά:	<ul style="list-style-type: none"> • Pràmata grica • <i>I ddomada grika- La settimana grika</i>
Ομάδες που χρησιμεύουν ως διαλεκτικά λεξικά:	<ul style="list-style-type: none"> • Μιλάμε σωστά... Γράφουμε σωστά.. • Ελληνική γλώσσα και γλωσσολογία • ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ • Τα υπογλώσσια • ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΜΟΥ ΕΔΩΣΑΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ • Κέντρο λεξικολογίας- γλώσσα, λέξεις, λεξικά • Κοζανιτολόγιο Δυτική Μακεδονία- Kozanitologio Western Macedonia Λεξικό του Λευκαδίτικου τοπικού ιδιώματος • Lithoksou.net • Γλωσσικά ζητήματα.

Οι ομάδες αυτές παρουσιάζουν λέξεις- φράσεις, συνομιλίες, ανέκδοτες ιστορίες, λογοπαίγνια, γελοιογραφίες- memes, λαογραφικά στοιχεία που αναφέρονται στον πολιτισμό της κάθε περιοχής, συνταγές, τραγούδια και φωνητική μεταγραφή στην Κοινή Νέα Ελληνική. Μέσω των ομάδων αυτών αναπαράγεται το τοπικό ιδίωμα της κάθε ομάδας, γίνονται ευρύτερα γνωστές οι τοπικές αυτές ποικιλίες σε κάθε χρήστη/ τρια ανεξαρτήτως αν είναι διαλεκτόφωνος/η ή μη. Η τεχνολογία συνδράμει στην κατάρριψη των στερεοτύπων, γιατί και οι νεότερες γενιές ασχολούνται με τις τοπικές γλώσσες πια, αλλά και στην άρνηση της προκατάληψης ότι οι διάλεκτοι γίνονται αποδεκτές μόνο για χρήση στην ιδιωτική σφαίρα (Παπαζαχαρίου, κ.α., 2016). Έτσι, όπως θα δούμε και παρακάτω, οι ομάδες αυτές μπορούν κάλλιστα να ενταχθούν στην εκπαίδευση, αφού μπορούν να συνδράμουν στη γνωριμία του/ της μαθητή/ τριας με τις τοπικές γλώσσες του τόπου μας ώστε να καταρριφθούν τα στερεότυπα που δυστυχώς τις ακολουθούν (Μαρωνίτη, 2016).

Οι ομάδες αυτές, αναλόγως την κατηγοροποίησή τους, αποτυπώνουν στάσεις και ιδεολογίες, οι οποίες, όπως θα δούμε παρακάτω, μπορούν να αξιοποιηθούν διδακτικά. Η πρώτη ομάδα που αποτυπώνει τα βόρεια ιδιώματα, όπως οι ομάδες «Ipirotakis», «Θρακιώτς», «Καραγκούνικα- ARTista», «Republic of Xylaganí» έχουν κυρίως χιουμοριστικό χαρακτήρα. Ναι μεν αποτυπώνονται τα χαρακτηριστικά του ιδιώματος της κάθε ομάδας μέσω εκφράσεων, είτε μέσω διαλόγων και εικόνων, αλλά κυρίως αποδίδεται χιουμοριστικά. Πολλές φορές το χιούμορ προωθεί την κυρίαρχη γλωσσική ιδεολογία και να δημιουργήσει στάσεις και αντιλήψεις απέναντι στη διαλεκτοφωνία, αλλά και να σταθεί ως συνδετικός κρίκος και συνεκτικό στοιχείο των μελών μιας ομάδας (Κανταρίδου, 2023: 32), όπως εν προκειμένω στις ομάδες αυτές. Υπάρχουν και ομάδες που έχουν περιεχόμενο γλωσσολογικό, πολιτιστικό και ιστορικό, όπως η «Μυτιληνιά διάλεκτος», «Σαμιώτικη διάλεκτος», κτλ. Οι ομάδες που αποτυπώνουν τα νότια ιδιώματα έχουν περισσότερους χρήστες, όπως η «Κρητική διάλεκτος-ντοπιολαλιά» και η «Κυπριακή Ελληνικά διάλεκτος: μύθοι και επιστημονική αλήθεια».

Και οι δύο αυτές ομάδες έχουν γλωσσολογικό χαρακτήρα, ιστορικό και αποτυπώνουν τα ήθη και τα έθιμα του τόπου, της Κρήτης και της Κύπρου. Η πρώτη ομάδα αποδομεί την κρητική διάλεκτο, απαριθμεί πάρα πολλές αναρτήσεις των χρηστών ρωτώντας και απαντώντας την απόδοση φράσεων στην ΚΝΕ και αναφέροντας πολιτιστικά στοιχεία του νησιού. Ταυτόχρονα, επειδή αυτή η τοπική γλώσσα ανήκει στη νότια ομάδα γεωγραφικών γλωσσικών ποικιλιών, θεωρούνται από πολλούς υψηλότερους κύρους, καθώς συγγενεύουν με την πρότυπη (Τζακώστα, 2002). Έτσι, οι ομιλητές/ τριες διατηρούν υψηλή διαλεκτική ταυτότητα, αφού αντανakλούν συναισθήματα υπερηφάνειας και θαυμασμού απέναντι σε αυτήν

(Παπαναστασίου, 2015). Αυτό επίσης γίνεται φανερό και στην όλη τους στάση απέναντι στη διαλεκτό τους, αλλά και στην αντιμετώπιση απέναντι στην ΚΝΕ. Μάλιστα, ο Κοντοσόπουλος (2008) πιστεύει για την κρητική διάλεκτο πως είναι η πιο διακεκριμένη στον ελλαδικό χώρο. Η επόμενη κατηγορία τοπικών γλωσσών αφορά τις διαλεκτικές ομάδες που αποτυπώνουν μεταφερμένες διαλέκτους, όπως είναι τα κωνσταντινουπολίτικα, τα ποντιακά, τα καππαδοκικά, τα μικρασιατικά ιδιώματα και τα κατωιταλικά. Οι γλωσσικές αυτές ποικιλίες βρίσκονται σε γλωσσική συρρίκνωση. Οι ομιλητές/ τριες τις χρησιμοποιούν, καθώς προσφέρονται ως εργαλείο για πολλές τοπικές επικοινωνιακές περιστάσεις και λειτουργεί ως σύμβολο κοινωνικής αλληλεγγύης (Τσιτσιπής, 2001). Η πολυπολιτισμική και πολυγλωσσική κληρονομιά είναι αυτό που συνέβαλε στη διαμόρφωση μιας έντονης διαλεκτικής ταυτότητας για τους διαλεκτόφωνους της. Οι ομάδες που αφορούν τις μειονοτικές γλώσσες όπως η «Βλάχοι. net» παρουσιάζουν στενές σχέσεις μεταξύ τους οι χρήστες/ τριες, επιθυμούν να κρατήσουν ζωντανή την τοπική τους γλώσσα και τον πολιτισμό τους. Έχοντας υψηλή διαλεκτική ταυτότητα, επιθυμούν να διατηρήσουν ακμαία και ζωντανή την τοπική τους γλώσσα, ακόμα και μέσω των τραγουδιών και των ιστορικών κειμένων που αναρτούν. Αυτοί οι άνθρωποι που συμμετέχουν σε αυτές τις διαλεκτικές ομάδες αποτελούν θύλακες αντίστασης, καθώς θεωρούν πως οφείλουν να διατηρήσουν ζωντανή την τοπική τους γλώσσα (Πλαδή, 2001: 624).

4. Πιθανές διδακτικές προτάσεις των ΜΚΔ και των ομάδων διαλεκτικού περιεχομένου στην εκπαίδευση

Διάφορες έρευνες επισημαίνουν πως ο αποδοτικότερος τρόπος αξιοποίησης των τοπικών γλωσσών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι η ενασχόληση των μαθητών/ τριών με κείμενα μαζικής κουλτούρας, όπως οι διαφημίσεις και οι τηλεοπτικές σειρές (Τσιτσανούδη & Θεοδωροπούλου, 2015). Εδώ, θα προτείνουμε τις διαλεκτικές ομάδες του Facebook να ενταχθούν στην εκπαιδευτική διαδικασία. Φυσικά, οι δραστηριότητες όπως και οι ομάδες που θα επιλεγθούν είναι διαφορετικές για κάθε βαθμίδα της εκπαίδευσης. Στο δημοτικό σχολείο, για παράδειγμα, θα επιλεγθούν ομάδες που έχουν χαρακτήρα χιουμοριστικό ή χρήση της μαντινάδας (Τζακώστα, 2014).

Τα κοινωνικά δίκτυα μπορούν να κάλλιστα να χρησιμοποιηθούν στην εκπαιδευτική διαδικασία δημιουργώντας ένα παιγνιώδη χαρακτήρα με τον οποίο οι μαθητές/ τριες είναι θετικοί/ ες προσκείμενοι/ ες (Ζαρμπαλά, 2020: 59). Άλλωστε, το σύγχρονο σχολείο αδυνατεί να κινητοποιήσει το ενδιαφέρον των μαθητών/ τριών, καθώς κύριο μέλημα των εκπαιδευτικών είναι η ολοκλήρωση της διδακτέας ύλης (Lee & Hammer, 2011). Οι τοπικές γλώσσες, επομένως, μπορούν να ενταχθούν στην εκπαίδευση και διδασκαλία μέσω των κειμένων μαζικής κουλτούρας και εφαρμόζοντας το μοντέλο των πολυγραμματισμών (Αρχάκης και συν., 2015). Στο παρόν άρθρο δεν θα αναφερθούμε σε κάθε μέρος του Σχεδίου, με το οποίο αναλύονται οι Πολυγραμματισμοί, ούτε θα δημιουργήσουμε σχέδιο διδασκαλίας. Απλώς, θα αναφερθούν ενδεικτικές διδακτικές προτάσεις μέσω των πολυγραμματισμών και σε συνδυασμό με τις διαλεκτικές ομάδες, θα αναλύσουμε κάθε βαθμίδα εκπαίδευσης.

4.1. Πρωτοβάθμια εκπαίδευση

Αρχικά, για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση για τη διδασκαλία των τοπικών προτάσσεται η ομάδα διαλεκτικού περιεχομένου «Κρητική διάλεκτος- Ντοπιολαλιά»⁴, ειδικότερα δε για τη χρήση της μαντινάδας και την επεξεργασία ή μελέτη των παραδοσιακών τραγουδιών και ιστοριών (Τζακώστα, 2020). Στις μικρότερες τάξεις του δημοτικού σχολείου καλλιεργείται η αγάπη για το διάβασμα, οπότε με τη βοήθεια του/ της εκπαιδευτικού, τα παιδιά θα μπορούν να ακούσουν το οπτικοακουστικό υλικό που υπάρχει στην ομάδα αυτή και να διαβάσουν τις μαντινάδες, να τις αναλύσουν και να δραματοποιήσουν μια. Στις με-

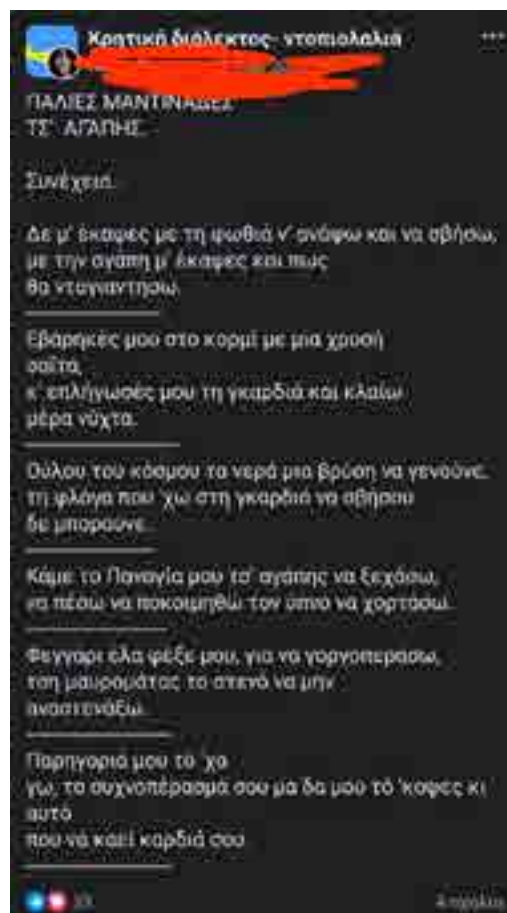
4 <https://www.facebook.com/groups/111562482237326>

γαλύτερες τάξεις, ευεργετικότερη θα ήταν η προσέγγιση των ίδιων τα παιδιών χωρισμένα σε ομάδες και ανακαλύπτοντας τα ίδια το υλικό που περιλαμβάνει η κάθε διαλεκτική ομάδα σε συνεργασία φυσικά με τον/ τη δάσκαλο/α της πληροφορικής. Αυτό είναι δυνατό να γίνει συνδυαστικά με τα ψηφιακά μουσεία (Μελισσαροπούλου κ.α., 2015). Με τον τρόπο αυτόν, τα παιδιά καθίστανται οι ίδιοι ερευνητές και ανακαλύπτουν με τη βοήθεια των Νέων Μέσων Τεχνολογίας και των κοινωνικών δικτύων τις «δύσκολες» λέξεις, αλλά και δραματοποιούν τα ίδια κάποια κείμενα μικρά ή μαντινάδες στην τάξη. Με τον τρόπο αυτόν, ενσωματώνονται εύκολα στην εκπαιδευτική διαδικασία. Κάποιες ομάδες μπορούν να χρησιμοποιηθούν έναντι άλλων είτε λόγω το ιδιώματος τους και της μικρής απόκλισης που έχουν από την κοινή είτε λόγω του ενδιαφέροντος εκ μέρους του εκπαιδευτικού μέσω των δραστηριοτήτων που θα προτείνει.

Ακόμα, καθώς γνωρίζουμε πως τα παιδιά προτιμούν τα τηλεοπτικά κείμενα μαζικής κουλτούρας με έντονο το στοιχείο του χιούμορ, ο/η εκπαιδευτικός θα μπορούσε να επιλέξει τις διαλεκτικές ομάδες που έχουν έντονο το στοιχείο χιούμορ και να το αναλύσει μαζί με τα παιδιά, όπως ο «Θρακιώτης»⁵ ή ο «Ipirotakis»⁶ (Fterniati, Archakis, Tsakona και Tsami: 2013). Η ανάλυση αυτών των ομάδων θα γίνει φυσικά μαζί με τον/ την εκπαιδευτικό με στόχο να εντοπιστούν ποιες τοπικές γλώσσες στοχοποιούνται και γιατί (Τσάμη, Φτερνιάτη & Αρχάκης, 2016: 101). Η διδασκαλία χιουμοριστικών κειμένων τους βοηθά να συνειδητοποιήσουν πως το χιούμορ γίνεται με καλυμμένο συνήθως τρόπο φορέας ιδεολογιών, ιδίως της ανωτερότητας της ΚΝΕ από τις υπόλοιπες τοπικές γλώσσες.

4.2. Δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και συγκεκριμένα στο Γυμνάσιο η διδασκαλία της γλώσσας σκοπό έχει να «αναγνωρίσουν και να εκτιμήσουν τη μακρόχρονη πορεία της ελληνικής γλώσσας με τον πλούτο των διαλεκτικών της μορφών» και «να αποτιμούν κριτικά τη συντακτική και μορφολογική ποικιλότητα» (ΔΕΠΣ 2003: 3780-81). Ακόμα, στο Νέο Πρόγραμμα Σπουδών της Νεοελληνικής Γλώσσας για το Γυμνάσιο του 2021 δίνεται έμφαση στις στάσεις που υπάρχουν απέναντι στη γλωσσική ποικιλότητα και τονίζεται πως πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στις στάσεις που υπάρχουν ως προς τη γλωσσική ποικιλότητα και να δοθούν έμφαση

Εικόνα 1

Εικόνα 2

5 <https://www.facebook.com/thrakiots>

6 <https://www.facebook.com/ipirotakis>

στα χαρακτηριστικά των γεωγραφικών, κοινωνικών ποικιλιών, αλλά και της πολυγλωσσίας σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο⁷. Άρα, σημαντικοί τρόποι ένταξης των τοπικών γλωσσών στη διδασκαλία αποτελούν οι ασκήσεις «αντίστροφου», της μετατροπής δηλαδή εννοιών ή φράσεων που εντοπίζουν τα παιδιά στα κείμενα στην ΚΝΕ ή το αντίστροφο (Πολάκη & Μπέικακη, 2018). Άλλη δραστηριότητα αποτελούν οι ασκήσεις δραματοποίησης μεταξύ των παιδιών έτσι ώστε να εξασκηθούν στα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης, η χρήση της τοπικής γλώσσας από τον/ την διδάσκοντα/ ουσια εντατικά. όπως και η χρήση των νέων τεχνολογιών. Οι μαθητές/ τριες με τη βοήθεια και του/ της φιλόλογου αλλά και του/ της εκπαιδευτικού πληροφορικής καθίστανται ερευνητές και αναζητούν ομάδες διαλεκτικού περιεχομένου σε αυτό. Η αναζήτηση τους οδηγεί στην καταγραφή των ομάδων αυτών και των χαρακτηριστικών τους.

Είναι επομένως σημαντικό οι εκπαιδευτικοί να μεταλαμπαδεύουν τη γνώση των τοπικών γλωσσών στους/ στις μαθητές/ τριές τους, να αποτιμούν το κοινωνικοπολιτισμικό ρόλο των γλωσσών αυτών με αποτέλεσμα εκείνα να αποκτούν τη γλωσσική ενημερότητα και να καθίστανται ικανοί/ ες να κρίνουν πως καμία γλώσσα δεν είναι ανώτερη ή κατώτερη κάποιας άλλης. Για παράδειγμα στη Νεοελληνική Γλώσσα της Α΄ Λυκείου προβλέπεται από το Αναλυτικό Πρόγραμμα η διδασκαλία των γεωγραφικών γλωσσικών ποικιλιών και ειδικότερα τονίζεται και στο βιβλίο του καθηγητή πως οι διάλεκτοι αποτελούν στοιχείο πολιτισμού της ΚΝΕ παροτρύνοντας τους εκπαιδευτικούς να αναζητήσουν ισοδύναμα στοιχεία με εκείνα των διαλέκτων στην ΚΝΕ (Βιβλίο καθηγητή, 2006: 17).

Δυστυχώς όμως δεν πραγματοποιείται η διδασκαλία των τοπικών γλωσσών συστηματικά, παρά μόνο στις περιπτώσεις που συναντήσει ο εκπαιδευτικός κάποιο κείμενο στην τοπική γλώσσα και πρέπει να αναφέρει κάτι για αυτήν. Στην εκπαιδευτική διαδικασία προτιμάται η πρότυπη γλωσσική ποικιλία, η επίσημη από το κράτος με αποτέλεσμα οι μαθητές/ τριες να μην χρησιμοποιούν τις τοπικές γλώσσες από φόβο για περιθωριοποίηση (Karsaski & Tzakosta, 2016: 2). Γι' αυτόν τον λόγο, χρησιμοποιώντας τους Πολυγραμματισμούς και το ΜΚΔ *Facebook* προτείνουμε τη χρήση των ομάδων διαλεκτικού περιεχομένου με γλωσσολογικό χαρακτήρα, όπως είναι η «Κυπριακή Ελληνική Διάλεκτος: μύθοι και επιστημονική αλήθεια»⁸ ή «Την γλώσσαν μας έδωσαν Ανδριώτικη. Το γλωσσικό ιδίωμα της Άνδρου»⁹.

Οι ομάδες αυτές περιλαμβάνουν λέξεις/ εκφράσεις στο τοπικό γλωσσικό ιδίωμα, ήθη/ έθιμα του τόπου. Εκτός αυτών, παρατηρούμε πως οι χρήστες αλληλεπιδρούν σε αυτήν την τοπική γλώσσα με αποτέλεσμα οι άλλοι/ες χρήστες/ τριες που ενδεχομένως να μην είναι διαλεκτόφωνοι να αδυνατούν να καταλάβουν τη σημασία τους. Έτσι, χωρίζοντας ο/η εκπαιδευτικός τις διαφορές του κάθε τοπικού ιδιώματος στα επίπεδα λόγου, εν συνεχεία τους δίνει κείμενα σε μορφή εικόνων από τις ομάδες αυτές για να τις αναγνωρίσουν τα παιδιά. Μέσω των νέων τεχνολογιών, επίσης, δύναται να χρησιμοποιηθεί και ο διαλεκτικός χάρτης με σκοπό να παιδιά να βρίσκουν διαλεκτικές ζώνες, όπως επίσης να δουν ότι κάποιες διάλεκτοι δεν μιλιούνται πια ή τείνουν εξαφάνιση, όπως τα καππαδοκικά. Ακόμα, οι μαθητές/ τριες οφείλουν να συνειδητοποιήσουν πως μέσω των γεωγραφικών ποικιλιών σώζονται κομμάτια του λαϊκού μας πολιτισμού, όπως τα παραμύθια, οι χοροί, τα τραγούδια. Αυτά αναρτώνται στις ομάδες αυτές και είναι ευκαιρία, αφού τα εντοπίσουν να αναλάβουν τα ίδια διαθεματικές δραστηριότητες, όπως η εικονογράφηση παραμυθιού, η δραματοποίηση, παιχνίδι με κάρτες μνήμης από τα κείμενα αυτά κτλ. Με τους τρόπους αυτούς, η διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας καθίσταται ενδιαφέρουσα, αφού θα εκπορεύσει το συμπέρασμα από όλα αυτά πως η γλώσσας μας αποτελείται από πολλές ποικιλίες και είναι όλες ισάξιες.

Μια αντίστοιχη δραστηριότητα θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί στις μεγαλύτερες τάξεις του Λυκείου και ειδικότερα στη Γ΄ τάξη, στην οποία διδάσκεται η Μικρασιατική Καταστροφή και το προσφυγικό ζήτημα. Εκεί θα ήταν εφικτό διαθεματικά να προσεγγιστεί το μάθημα της Ιστορίας με τη

7 file:///C:/Users/WINDOWS%2010/Downloads/%CE%9D%CE%B5%CE%BF%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%93%CE%BB%CF%89%CF%83%CF%83%CE%B1_%CE%93_%CE%A0%CE%A3.pdf

8 <https://www.facebook.com/groups/32267824775659>

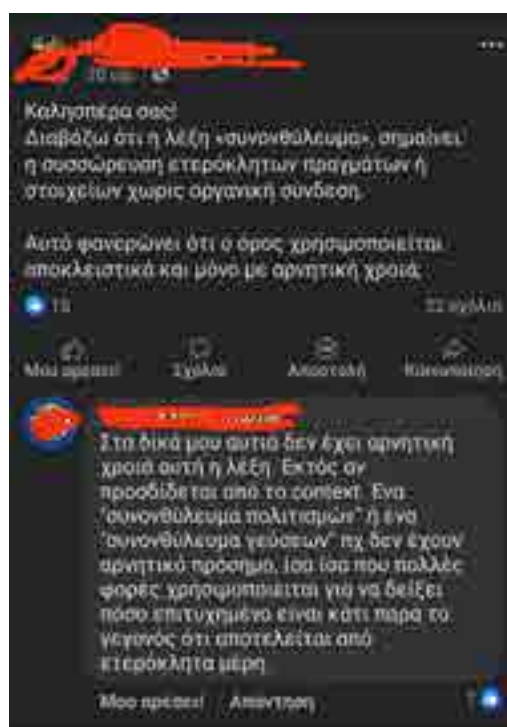
9 <https://www.facebook.com/groups/2474038299514816>

Νεοελληνική Γλώσσα, καθώς ο/η διδάσκων/ ούσα θα ήταν σε θέση να διδάξει μέσω των διαλεκτικών ομάδων του Facebook τις διαλέκτους που βρίσκονται εκτός της ελληνικής επικράτειας και είτε δεν μιλιούνται πια, όπως τα Καππαδοκικά είναι σε διαδικασία συρρίκνωσης όπως τα τσακωνικά. Στις ομάδες αυτές εντοπίζουμε γλωσσικές ποικιλίες, όπως τα Κωνσταντινουπολίτικα, τα Καππαδοκικά, τα Μικρασιατικά, τα Ποντιακά και τα Κατωιταλιώτικα. Οι περισσότερες διαλεκτικές ομάδες εξ αυτών δεν έχουν τόσο έντονο τον γλωσσολογικό χαρακτήρα, όσο ιστορικό και πολιτισμικό. Με απλά λόγια, δεν συναντάμε τους χρήστες/ τριες να αλληλεπιδρούν στην τοπική γλώσσα ή να ρωτούν τι σημαίνει μια φράση. Εδώ το υλικό που υπάρχει στην εκάστοτε ομάδα αφορά την ιστορία της τοπικής γλώσσας και του τόπου και τρόπους διασώσής της. Αυτό που φαίνεται έντονα μέσω από αυτές είναι η διαλεκτική τους ταυτότητα. Εδώ, οι δραστηριότητες που θα μπορούσαν να γίνουν- εκτός από τα γλωσσικά στοιχεία της κάθε διαλέκτου- θα αφορούσαν αφενός ιστορικές αναδρομές σε κάθε περιοχή που ομιλείται η διάλεκτος, να βρεθούν οι διαλεκτικές ζώνες και να συζητηθούν αλλά και να δουν και να ακούσουν τα παιδιά ό,τι οπτικοακουστικό υλικό περιλαμβάνει η κάθε ομάδα. Αποτελεί σημαντικό παράγοντα να κατανοήσουν οι μαθητές/ τριες τους λόγους που μια τοπική γλώσσα δεν ομιλείται πια ή βρίσκεται σε καθεστώς συρρίκνωσης. Ακόμα, κρίνεται αναγκαίο να συζητηθούν οι λόγοι που η διαλεκτική ταυτότητα των καταγόμενων από τα μέρη εκείνα είναι πιο ισχυρή ενδεχομένως από τον καθένα από μας που μιλάμε την πρότυπη γλώσσα ή καταγόμαστε από μια μεγάλη πόλη.

Στη διδασκαλία των διαλέκτων, επίσης, θα μπορούσαν να ενταχθούν και οι ομάδες του Facebook που περιέχουν διάφορες τοπικές γλώσσες και ο/η κάθε χρήστης/ τρια ρωτάει μια έκφραση/ λέξη τι σημαίνει ή από ποια τοπική γλώσσα προέρχεται¹⁰. Στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας θα συνέβαλε αρκετά και η χρήση των ομάδων που λειτουργούν ως λεξικά¹¹. Μέσω αυτών τα παιδιά θα μπορούν να αναζητούν εκφράσεις που τους δυσκολεύουν είτε λέξεις που καθίστανται δύσκολες στην ερμηνεία για αυτά. Για παράδειγμα, στην ομάδα «Μιλάμε σωστά...Γράφουμε σωστά...»¹², τα παιδιά αναζητούν με την εκπαιδευτικό αναζητούν μια λέξη που εντοπίζουν σε ένα κείμενό τους και στη συνέχεια την αναζητούν στην ομάδα αυτή.

Εικόνα 4

Εικόνα 5

10 Βλ. 6.1.4.

11 Βλ. 6.1.5.

12 <https://www.facebook.com/groups/121286506482>

Επιπλέον, αφού οι εκπαιδευτικοί αναζητούν τρόπους να δημιουργηθεί ένα περιβάλλον μάθησης που να ενθαρρύνει τη συμμετοχή όλων των μαθητών/τριών στην εκπαιδευτική διαδικασία αυξάνοντας αφενός το ενδιαφέρον τους και αφετέρου τις επιδόσεις τους. Σε αυτό, εκτός από τους πολυγραμματισμούς που προαναφέρθηκαν, μπορεί να συμβάλει και η παιχνιδοποίηση, η οποία είναι ένας σχετικά πρόσφατος όρος, παρόλα αυτά έχει χρησιμοποιηθεί σε κάποιες πλατφόρμες εκπαίδευσης. Η βιβλιογραφία είναι περιορισμένη ακόμα, καθώς σύμφωνα με τη Φελεκίδου (2022) οι περισσότερες μελέτες αφορούν τις επιδόσεις που μπορεί να έχει ένας/μια μαθητής/τρια από αυτήν και όχι τόσο στους τρόπους εφαρμογής της στην πράξη. Όμως, μπορεί να συμβάλει στην ενσωμάτωση των τοπικών γλωσσών στη διδασκαλία με παιχνιδώδη τρόπο ώστε να μειωθούν τα στερεότυπα και οι αντιλήψεις που ενδεχομένως υπάρχουν για αυτές και έτσι τα παιδιά να ανακαλύψουν τη γλωσσική ποικιλότητα και την πολυμορφία της γλώσσας μας (Αργυριάδου, 2024: 26). Υπάρχουν αρκετά παιχνίδια διαδραστικά, τα οποία χρησιμοποιούνται για εκπαιδευτικούς λόγους, όπως το Kahoot και το Quizziz. Όμως, και για τις τοπικές γλώσσες μπορεί να εφαρμοστεί η παιχνιδοποίηση. Αρχικά, τα επιτραπέζια παιχνίδια μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό ρόλο στην γνώση και μετάδοση των τοπικών γλωσσών, αφού αρκετά από αυτά εστιάζουν στα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης, στις διαφορές μεταξύ των τοπικών γλωσσών, αλλά και στην ανάπτυξη των γλωσσικών δεξιοτήτων. Ακόμα, η παιχνιδοποίηση δύναται να εφαρμοστεί και στις άλλες διαλεκτικού περιεχομένου, όπως ο «Θρακιώτης», που υπάρχουν κουίζ με μορφή δημοσιεύσεων και μπορεί να τα αναζητήσει κανείς με το #quiz. Οι ερωτήσεις είναι διατυπωμένες στο τοπικό ιδίωμα της Θράκης και σε πολλά από αυτά οι χρήστες/τριες καλούνται να απαντήσουν σημασίες λέξεων, εκφράσεων, ετυμολογία και προέλευση μιας φράσης, κτλ. Έτσι, δημιουργούνται αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μελών, ενώ αρκετές οι απαντήσεις πολλών ερωτήσεων δίνονται με πολλαπλή επιλογή.

4.3. Τριτοβάθμια εκπαίδευση

Στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση επιβάλλεται μια πιο θεμελιωμένη αυστηρά επιστημονική προσέγγιση της αξιοποίησης των διαλέκτων. Αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω ενός μαθήματος διαλεκτολογίας και διδασκαλίας. Αφού δοθούν οι ορισμοί, τα χαρακτηριστικά της διαλέκτου και χωριστεί η κάθε διάλεκτος στα επιμέρους επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης, δηλαδή φωνητική, φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, σημασιολογία και πραγματολογία, θα δοθούν αντιπροσωπευτικά παραδείγματα προς κατανόηση (Τζακώστα, 2020). Το λεξιλόγιο, επίσης, είναι σημαντικό γιατί διαφέρει αρκετά σε κάθε τοπική γλώσσα. Εκεί, μπορούν να αξιοποιηθούν εξίσου οι ομάδες διαλεκτικού περιεχομένου, κυρίως όμως όσον αφορά τη σύγκριση μεταξύ των τοπικών γλωσσών ως προς τη μορφολογία, τη φωνολογία και το λεξιλόγιο. Παράλληλα, οι φοιτητές/τριες καλούνται να προβούν σε αξιοποίηση των δεδομένων από τις ομάδες αυτές, δηλαδή μέσω των αναρτήσεων των χρηστών/τριών για τη σύνταξη γλωσσαριών μικρών γεωγραφικών περιοχών. Ακόμα, πολύ σημαντική κρίνεται η μελέτη των λογοτεχνικών κειμένων διαλεκτόφωνων συγγραφέων για να καταγραφούν τα χαρακτηριστικά της τοπικής τους γλώσσας. Μέσω του Facebook και ειδικότερα μέσω των διαφόρων διαλεκτικών ομάδων αναρτώνται λογοτεχνικά κείμενων διαλεκτόφωνων συγγραφέων, οι οποίοι χρησιμοποιούν στα έργα τους την τοπική τους γλώσσα. Επίσης, διαφημίζονται διαλεκτόφωνα λεξικά, τα οποία είναι πολύ χρήσιμα για έναν/μια φοιτητή/τρια. Τέλος, αναρτούν οι χρήστες/τριες οπτικοακουστικό υλικό, το οποίο αφορά τραγούδια από διαφορετικές περιοχές. Ο/η καθηγητής/τρια μπορεί να το αξιοποιήσει ως προς τη μελέτη και τη διδασκαλία μια τοπικής γλώσσας για τους/τις φοιτητές/τριές του. Επομένως, τα κοινωνικά δίκτυα και ιδιαιτέρως το Facebook με το οποίο ασχολούμαστε μπορούν καλύτερα να συνεισφέρουν και να προωθήσουν τη διδασκαλία των τοπικών γλωσσών, καθώς ενθαρρύνεται η επικοινωνία μεταξύ των χρηστών δημιουργώντας ένα ευχάριστο κλίμα ανταλλάσσοντας απόψεις και εμπειρίες για τις τοπικές γλώσσες.

Βέβαια, θα πρέπει να επισημάνουμε και κάποιες δυσκολίες στη χρήση των διαλεκτικών ομάδων του Facebook ως προς τη χρήση τους στην εκπαιδευτική διαδικασία. Αρχικά, μπορεί να αποσπάται η προσοχή των παιδιών από τη διδασκαλία και να μην επιζητούν τη γνώση, αλλά τη διασκέδαση (Πασχαλίδου, 2021).

Ακόμα, πρέπει να επισημανθεί ότι πολλοί μαθητές νιώθουν άβολα να εκφραστούν ή απλώς θεωρούν ότι αυτός ο τρόπος μάθησης δεν τους ταιριάζει. Όμως, γίνεται σαφές μέσα από τις προτάσεις της χρήσης των κοινωνικών δικτύων και ειδικότερα του Facebook πως είναι ικανό να λειτουργήσει με παιδαγωγικό τρόπο γιατί καθιστά εφικτή τη συνεργασία, τον διαμοιρασμό της πληροφορίας και καλλιεργούνται πολύπλευρες δεξιότητες των μαθητών/τριών με απώτερο στόχο την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης (Μανούσου & Χαρτοφύλακα, 2011). Σε μία μελλοντική έρευνα θα ήταν ιδεατό να εφαρμοστούν αυτές οι πιθανές διδακτικές χρήσεις των διαλεκτικών ομάδων και σε άλλα κοινωνικά δίκτυα, όπως στο *Instagram* και το *TikTok*, τα οποία χρησιμοποιούν νεότεροι ηλικιακά χρήστες.

5. Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως τα ΜΚΔ ενδείκνυνται για τη διδασκαλία των διαλέκτων και των τοπικών γλωσσών. Αρκετές από τις διαλεκτικές ομάδες στο Facebook μπορούν να αξιοποιηθούν διδακτικά. Μέσω αυτών θα μπορούσαμε να αποδομήσουμε τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις απέναντι στις τοπικές γλώσσες, να αντιμετωπιστούν εν γένει οι στάσεις απέναντι σε αυτές και να προστατευθεί η πολιτισμική κληρονομιάς μας. Οι μαθητές/τριες θα είναι σε θέση να αντιληφθούν τη διαχρονία της γλώσσας μας και την εξέλιξή της μέσα στον χρόνο. Η γλωσσική αλλαγή αποτελεί ένα φαινόμενο που σπάνια διατυπώνεται στην τάξη, οπότε μέσω των διαλέκτων είναι εφικτό να διδαχθεί και να μελετηθεί. Έτσι, τα παιδιά θα διαπιστώσουν πως κάθε αλλαγή έχει τις ρίζες της στην ποικιλότητα, και αφού οι διάλεκτοι είναι δυναμικές και εξελίσσονται στον χρόνο αντικατοπτρίζουν όλες τις ιστορίες και πολιτισμικές αλλαγές που συμβαίνουν (Holmes, 2016: 257). Με την ενσωμάτωση των γλωσσικών ποικιλιών στην εκπαίδευση, δίνεται το υπόβαθρο για την καλύτερη κατανόηση και μελέτη της ΚΝΕ (Τσόκα, κ.α., 2024).

Βιβλιογραφία

- Archakis, A., Lmbropoulou, S., Tsakona, V., & Tsami, V. (2015). Style and humour in Greek mass culture texts. Στο Brzozowska, D. & Chlopicki, W. (επιμ.), *Culture's software: Communication styles*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing. 16-38.
- Αρχάκης, Α. & Τσάκωνα, Β. (2011). *Ταυτότητες, Αφηγήσεις και Γλωσσική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Ασμάνη, Σ. (2024). «Σαμιώτικη διάλεκτος (Σαμιώτκα): ένα μέσο διαλεκτικής κοινωνικής δικτύωσης στη Σάμο». ΜΔΕ. ΜΠΣ ΑΔΕ. ΕΑΠ. Ανακτήθηκε στις 9 Απριλίου 2024 από: <https://apothesis.eap.gr/archive/item/199544?lang=en>
- Αυγερινόπουλος, Η. (2022). *Στάσεις μαθητών της Α' Λυκείου απέναντι στις γεωγραφικές και κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες: Μία θεωρητική διδακτική προσέγγιση*. Διπλωματική εργασία ΠΜΣ ΑΔΕ. Πάτρα: ΕΑΠ. Ανακτήθηκε στις 31 Δεκεμβρίου 2023 από <https://apothesis.eap.gr/archive/item/170206>
- Διαμαντοπούλου, Α. (2024). *Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως εργαλείο διάχυσης της γλωσσικής ποικιλότητας: η διαμόρφωση της ιδεολογίας στα ΜΚΔ και πιθανές διδακτικές χρήσεις*. Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Holmes, J. (2016). *Εισαγωγή στην Κοινωνιογλωσσολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Ζαρμπαλά, Δ. (2020). *Κοινωνικά Δίκτυα στην Εκπαίδευση. Χρήση του Edmodo στην Εκπαιδευτική διαδικασία*. ΜΔΕ. Κύπρος: Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου.
- Κακριδή-Φερράρι, Μ. (2001). Κοινωνιογλωσσική ανισότητα. Ανακτήθηκε στις 3 Ιανουαρίου 2024 από: https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PHIL191/6_Anisotita.pdf
- Καράκιζα, Τ. (2023). Μπορεί το Facebook να χρησιμοποιηθεί ως αποτελεσματικό εκπαιδευτικό περιβάλλον;. *Αυτόματον: Περιοδικό Ψηφιακών Μέσων και Πολιτισμού*, 2(2), 96-117. Ανακτήθηκε στις 5 Μαΐου 2024 από: <https://doi.org/10.12681/automaton.35478>

- Καψάσκη, Α & Μ. Τζακώστα. (2016). Στάσεις των καθηγητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τη χρήση και τη διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στο σχολείο. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 36: 161-174.
- Κοντοσόπουλος, Ν. (2008). *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Κουτσογιάννης, Δ. (2017). *Γλωσσική διδασκαλία: Χθες, σήμερα, αύριο*. Μια πολιτική προσέγγιση. Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.
- Lee, J. & Hammer, J. (2011). Gamification in education: What, how, why bother? *Academic Exchange Quarterly*, 15 (2), 146. Retrieved from https://www.academia.edu/570970/Gamification_in_Education_What_How_Why_Bother
- Μανούσου, Ε. & Χαρτοφύλακα, Τ. (2011). Κοινωνικά δίκτυα και μέσα κοινωνικής δικτύωσης στην εξ αποστάσεως τριτοβάθμια εκπαίδευση. Πάτρα: 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο.
- Μαρωνίτη, Κ., Στάμου, Α.Γ., Γρίβα, Ε. & Ντίνας, Κ. (2016). Αναπαραστάσεις της γλωσσικής ποικιλότητας στον τηλεοπτικό λόγο: Εφαρμόζοντας ένα πρόγραμμα κριτικού γραμματισμού σε παιδιά πρωτοσχολικής ηλικίας. Στο Α. Γ. Στάμου, Π. Πολίτης & Α. Αρχάκης (Επιμ.), *Γλωσσική Ποικιλότητα και κριτικοί γραμματισμοί στον λόγο της μαζικής κουλτούρας: Εκπαιδευτικές προτάσεις για το γλωσσικό μάθημα* (σσ. 57-94). Καβάλα: Εκδόσεις Σαΐτα.
- Μελισσαροπούλου, Δ., Γαλιώτου, Ε., Δημελά, Ε., Καρανικόλας, Ν., Παπαπαναγιώτου, Χ., Ξυδόπουλος, Γ. & Ράλλη, Α. (2015). Υλοποίηση του πρώτου πουμεσικού τριδιαλεκτικού υλικού διαδικτυακού λεξικού. Στο Μ. Τζακώστα (Επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση: θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές* (σσ.259-280). Αθήνα: Gutenberg- Δαρδανός.
- New London Group (1996). *A pedagogy of multiliteracies: Designing social futures*. Harvard Educational Review, 66, 60-92.
- Newton, B. (1972). *The Generative Interpretation of dialect. A Study of modern Greek Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Νικολαΐδης, Π. (2020). *Ο Ψηφιακός Γραμματισμός στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση: Μελέτη των Απόψεων Μαθητών Γυμνασίου για τις Ψηφιακές Ικανότητες που έχουν αναπτύξει*. Διδακτορική διατριβή. Ανακτήθηκε στις 26 Απριλίου 2024 από: <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/48092>
- Παθέκα, Σ. (2024). Πώς το σύστημα της Νέας Ζηλανδίας αντιμετωπίζει τη διγλωσσία και συμβάλλει στην αναζωογόνηση της γλώσσας των ιθαγενών Μαορί και πώς αντιμετωπίζεται η διγλωσσία στο ελληνικό σχολείο. Ανακτήθηκε στις 19 Σεπτεμβρίου 2024 από: www.synedrio.eepkek.gr
- Παπαδημητρίου, Φ. (2010). Η κοινωνική σημειωτική προσέγγιση της οπτικής επικοινωνίας. Εισαγωγική Σημείωση στο G. Kress & T. van Leeuwen *Η Ανάγνωση των Εικόνων*. (σσ. 7-24). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Παπαζαχαρίου, Δ., Φτερνιάτη, Α., Αρχάκης, Α. & Τσάμη, Β. (2016). Στάσεις μαθητών Δημοτικού προς την αναπαριστώμενη γεωγραφική ποικιλότητα σε κείμενα μαζικής κουλτούρας. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*, 36 (331-341). Ανακτήθηκε στις 28 Μαρτίου 2024 από: http://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_36_23%20PAPAZACHARIOU%20ETC.pdf
- Πασχαλίδου, Δ. (2021). Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης: Εργαλείο μάθησης ή σκόπελος στην εκπαιδευτική διαδικασία; Ανακτήθηκε στις 19 Σεπτεμβρίου 2024 από: <https://kefaloniastatus.gr/education/2021/03/mesa-koinonikis-diktyosis-ergaleio-m/>
- Πολάκη, Μ. & Μπεϊκάκη, Κ. (2018). *Περιγραφική Αποτύπωση των Γνωρισμάτων της Κρητικής Διαλέκτου βάσει Αυθεντικού Γλωσσικού Υλικού- γλωσσικά παιχνίδια*. Ρέθυμνο: Πειραματικό Λύκειο Ρεθύμνου.
- Στάμου, Α., Αρχάκης, Α. & Πολίτης, Π. (2016). (επιμ.) *Γλωσσική ποικιλότητα και κριτικοί γραμματισμοί στον λόγο της μαζικής κουλτούρας: Εκπαιδευτικές προτάσεις για το γλωσσικό μάθημα*. (σσ. 13-15). Καβάλα: Εκδόσεις Σαΐτα.

- Σκούτα, Π. (2023). *Γεωγραφικές διάλεκτοι και στερεότυπα στη μαζική κουλτούρα. Προτάσεις διδακτικής αξιοποίησης στο πλαίσιο του κριτικού γραμματισμού*. Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Τζακώστα, Μ. (2014). Οι γλωσσικές ποικιλίες στην Ελληνική πρωτοβάθμια εκπαίδευση: σκέψεις και προβληματική για τον σχεδιασμό ενός προγράμματος διδασκαλίας. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 34 (σσ. 406-414). Ανακτήθηκε στις 8 Δεκεμβρίου 2023 από: http://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLI-RI/MEG_34_422_430.pdf.
- Τζακώστα, Μ. (2020). Πώς οι διάλεκτοι μπορούν να γίνουν αναπόσπαστο κομμάτι της γλωσσικής διδασκαλίας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης: η περίπτωση της κρητικής. Στο Στρατιδάκης, Ζ. (επιμ.). *Η κρητική διάλεκτος: ιστορικότητα, εκφραστικό βάθος, διδακτικοί πειραματισμοί*. Ρέθυμνο: Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου, 71-92.
- Τζακώστα, Μ. (2020). «Μια φορά και έναν καιρό ήταν οι διάλεκτοι»: Μύθοι και πραγματικότητες σχετικά με τη χρήση και τη διδασκαλία των διαλέκτων στο σχολείο. *Revista de Estudos Hellenicos – Το Ελληνικό Βλέμμα*, 6, 33-41.
- Τζακώστα, Μ. (2022). Γλώσσα, κοινωνία και διάλεκτος. Στο Δ. Γούτσος & Σ. Μπέλλα (επιμ.) *Κοινωνιογλωσσολογία*. (σσ. 107-132). Αθήνα: Gutenberg.
- Τζακώστα, Μ. & Δ. Σιμήρης. (2022). Ανακαθορίζοντας τα όρια γλωσσών και διαλέκτων. Στο Ζ. Γαβριηλίδου, Ν. Μαθιουδάκης, Μ. Μητσιάκη & Α. Φλιάτουρας (επιμ.). *Γλωσσανθοί: Μελέτες αφιερωμένες στην Πηνελόπη Καμπάκη- Βουγιουκλή*. Επιστημονική Επετηρίδα της Σχολής Κλασικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. (σσ. 261-272). Αθήνα: Εκδόσεις Ηρόδοτος.
- Trudgill, P. (2003). *Modern Greek dialects. A preliminary classification*. *Journal of Greek Linguistics*, 4 (2003), 45-64.
- Τσάμη, Β. (2008). *Κείμενα μαζικής κουλτούρας και γλωσσική ποικιλότητα. Κριτική ανάλυση και ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού*. Διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Τσιπλάκου, Σ. (2015). Διδάσκοντας διάλεκτο σε ένα παιδαγωγικό πρόγραμμα κριτικού γραμματισμού: η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση της Κύπρου. Στο *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τσιπλάκου, Σ. (2015). 'Ακίνδυνη' εναλλαγή κωδίκων και διαγλωσσικότητα: It's complicated. Στο *Επιστήμες Αγωγής* 2015.
- Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν. & Θεοδωρόπουλος, Ε. (2015). Η χρήση διαλεκτικών ποικιλιών στις σύγχρονες διαφημίσεις- ιδεολογικές προεκτάσεις. Στο Μ. Τζακώστα (Επιμ.) *Η διδασκαλία των Νεοελληνικών Γλωσσικών Ποικιλιών και Διαλέκτων στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Διδακτικές Εφαρμογές. Αθήνα: Gutenberg- Δαρδανός, 211-237.
- Τσόκα, Ο., Τζακώστα, Μ. & Ντίνας, Κ. (2024). Στάσεις εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τη χρήση και την ενσωμάτωση των γλωσσικών ποικιλιών στο σχολείο: Η περίπτωση του (διαλεκτόφωνου) Ρεθύμνου. *Περιοδικά Γλωσσολογία*. Ανακτήθηκε από: www.glossologia.phil.uoa.gr
- Φελεκίδου, Κ. & Λενακάκης, Α. (2022). Παιχνιδιοποίηση στην εκπαίδευση: Μια βιβλιογραφική έρευνα. *Επιστήμες της Αγωγής*, (No 2). (σσ. 225-250). Ανακτήθηκε στις 10 Μαΐου 2024 από: https://www.researchgate.net/publication/364293277_Paichnidopoiiese_sten_ekpaideuse_Mia_bibliographike_ereuna_Gamification_in_education_A_literature_review
- Φούρλα, Π. (2023). *Αρχαίες και νεοελληνικές διάλεκτοι και σχολικά εγχειρίδια γυμνασίου*. Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Fterniati, A., Archakis, A., Tsakona, V. & Tsami, V. (2013). Media and literacy: Evidence from elementary school students' literacy practices and the current teaching practices in Greece. *MENON: Journal of Educational Research* 2b, 58-70.